

sig gribende Dilettanteri«. Og i samme Blad d. 19. Maj 1928 benytter Forfatteren Hr. *Richardt Gandrup* i en Anmeldelse Lejligheden til i al Almindelighed at rette et stærkt Angreb på Folke-mindeindsamlingen og Udgivelsen af Folkemindestof. Hr. Gandrup nævner ikke Navne på Udgivere, hvilket vilde have været orienterende for Læserne af et stort og anset Dagblad. Hans Angreb er især rettet mod Stedfæstelsen af Folkeminderne og de nøjagtige Oplysninger om Hjemmelsmænd, som enhver samvittighedsfuld Udgiver af Folkeminder naturligvis redegør for. Da Hr. Gandrup altså hermed beviser, at han ikke har Begreb om folkloristisk Metode, er hans Angreb derfor Folkemindeforskningen uvedkommende, hvorfor man ikke her i Enkeltheder skal gen-drive hans Kritik.

Derimod er der fuld Anledning til at fremhæve Professor *Arthur Christensens* Artikel: »Spredte Bemærkninger om Folkemindelitteratur« (Berl. Tid. Aftenudg. 5. Okt. 1928), hvori der med en Del Ret gøres opmærksom på, at det Udsyn, der prægede dansk Folklore, den Gang de førende Navne var *Oirik, Feilberg* og *Kr. Nyrop*, nu er lidt svært at konstatere. Når Prof. Christensen nævner flere nyere Værker indenfor dansk Folkemindeforskning, der ikke er baserede på et bredere internationalt Grundlag, burde han dog retfærdigvis nævne Dr. *F. Ohrts* Arbejder, som ikke er nationalt isolerede, idet de i disse behandlede Emner er sat i Forbindelse med Fænomener andet Steds fra.

6. Oktober 1928.

August F. Schmidt.

CHRISTIAN DEN FEMTES MATRIKEL.

Henrik Pedersen, De danske Landbrug. Fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian V's Matrikel 1688. Udgivet efter hans Død paa Bekostning af Carlsbergfondet. Kbh. 1928, Gyldendal. 62 + 482 Sider.

Den kendte Landbrugshistoriker, Kontorchef *Henrik Pedersen*, der afgik ved Døden 1926, havde mange Aar arbejdet paa at behandle Chr. V's Matrikel efter moderne statistiske Metoder, saaledes at det derigennem kunde blive muligt at faa et solidt Grundlag for Studiet af de landøkonomiske Forhold i det 17. Aarhundrede, Tiden før Landboreformerne. Ingen anden havde bedre Forudsætninger for at magte denne store Opgave. Hans tidligere trykte Studier, som »Om Udsæden og det besaaede Areal paa

Falster«, i Hist. Tidsskr. 8. R. I, og »Ødegaarde i 1680'erne«, sst. 8. R. IV, vidner saaledes om den største Samvittighedsfuldhed og en sjælden Evne til at trænge ind i Tidens Forhold og stille dem i den rette Belysning. Han var tidlig blevet klar over Ønskeligheden af at faa tilvejebragt det omtalte statistiske Grundlag, for at det kunde tjene som Udgangspunkt for fremtidige Undersøgelser, og havde ogsaa selv Planer om flere saadanne i større Format. Fra 1900 opnaaede han Understøttelse fra Carlbergfondet til Arbejdet med dette Tabelværk, som nu kom til at beskæftige ham i 25 Aar. Ved hans Død forelaa det meste af Tabellerne trykt, og en mindre Del i Manuskript; Udgivelsen blev derefter besørget af E. Arup, A. C. Johansen, Axel Nielsen og Marius Vi-bæk; Tabellerne blev færdigtrykte, og der blev forfattet en Indledning af Svend Aakjær, hvori der gøres Rede for Henrik Pedersens Arbejde og Planer samt for selve Matriklen af 1688 og dens Tilblivelse, med Aftrykning af Rentekammerets Instrukser og Memorialer vedrørende Matrikuleringen 1681—86 og endelig nogle Prøver paa Indholdet af Landmaalingss- og Matrikelsprotokollerne. Bogen afsluttes med et stort Stedregister, ved Bibliotekar Helge Nielsen.

Af de udgivne Tabeller er Tabel I, Ejendomme, Hartkorn og dyrket Areal i 1682, langt den største, idet den fylder 348 Sider. Den bringer Oplysninger om, hvor mange Gaarde og Huse med Jord, der var i hver By, og disses Hartkorn, derefter Antallet af Huse uden Jord og Mængden af anden skyldsæt Jord, og endelig for hver By det samlede Hartkorn og Størrelsen af det dyrkede Areal i Tdr. Land. Disse Oplysninger bringes som sagt for hver By, men tillige for hver Hovedgaard og overhovedet for hver særligt matrikuleret Ejendom. Derefter bringes Sammentællinger for hvert Sogn, hvert Herred og hvert Amt.

I Tabel II er de samme Tal opstillede for Herreder, Amter og Landsdele i overskuelig Form. Tabel III gør Rede for Besiddelsesforhold, og specificerer, hvor meget der i hvert Amt fandtes af Ryttergods, andet Krongods, Magistratsjord, Præstegaarde, Anneks- og Mensalgods, Hospitalsgods, andet Kirkegods, Universitetsgods (delt i Universitetet, Kommunitetet, Skoler), Adelsgods (delt i gl. dansk Adel, Adel efter 1660, Grever og Friherrer, kongelige Personer), Gods tilhørende borgerlige Besiddere og endelig Gods tilhørende jordegne Bønder. I Tabellens Slutning sammen-tælles derefter disse Besiddelsesformer for hele Landet. Tabel IV bringer en Oversigt over Ejendommenes Størrelse i 1688, ordnet efter Amter og sluttelig rekapituleret for hele Landet.

Som Værket foreligger, vil det være ganske overordentlig nyt-

tigt for alle, der studerer det danske Landbrugs Historie. Og ikke mindst for Lokalhistorikerne, som derigennem paa en udmærket Maade vil kunne lære Matriklen at kende og i mange Tilfælde herigennem hente de for dem nødvendige statistiske Oplysninger om deres Egn; det udmærkede Register gør det til en let brugelig Haandbog. Gælder det derimod Specialoplysninger om de enkelte Bøndergaarde og deres Besiddere i 1688, maa man naturligvis stadig søge til selve Matriklen. Men i mangfoldige Tilfælde vil Værket sikkert kunne yde det, der skal oplyses, og spare Lokalhistorikeren for personlige Arkivundersøgelser med tilhørende besværlige Rejser til København.

Med beundringsværdig Flid er de endeløse Sammentællinger og Beregninger foretaget, hvis Resultat nu foreligger i de trykte Tabeller, og med sjælden Uegennytte er dette Arbejde stillet til Forskningens Tjeneste. Vi kunde ganske vist have ønsket, at det maatte have faldet i Forfatterens Lod at leve en Aarrække endnu og selv paa Grundlag af dette enestaaende Materiale udforme de Værker, han havde i sin Tanke, en Opgave, som næppe nogen anden er voksen til at overtage efter ham, men det skulde nu ikke blive saaledes, og vi maa være taknemlige for det, som nu er kommet ud af det. Værket vil til alle Tider staa som et smukt Minde om Henrik Pedersen og hans Forsken.

Gunnar Knudsen.

Skagen Bys Historie indtil ca. 1870. Af *C. Klitgaard*.

Skagen. I Kommission hos Boghandler Einer Nielsen (L. Schjeldes Eftf.) 1928. 588 S. Ill.

Vendssyssels flittige Historiker, Postmester *Klitgaard* i Brønderslev, har forøget Rækken af sine historisk-topografiske Værker, Hvetbo Herred, Nibe og Hjørring, med et nyt og særdeles vægtigt — saavel fra Formens som fra Indholdets Side — Bind med ovenstaaende Titel.

Forf. har i det foreliggende Arbejde kun ret periferisk beskæftiget sig med Byens og Omegnens Topografi. Naturligvis findes der spredt omkring i Bogen Bidrag til denne, men de er ikke lette at finde, og topografiske Navne findes ikke i Bogens Register. Det er da et rent historisk og personalhistorisk Arbejde, som Forf. her lægger frem, og set fra dette Standpunkt maa det siges at opfylde de Fordringer, der med Rette maa stilles til en Byhistorie. Ligesom i sine foregaaende Arbejder af denne Art henter *Klitgaard* meget af sit Stof fra Tingbøgerne. Naar undtages Hugo

Matthiessen, er der vist ikke nogen anden Forf., der som Klitgaard har gjort sig dette uhyre og mangfoldige Stof underdanigt, men, som jeg tidligere har haft Lejlighed til at bemærke, løber Forf. en Fare ved altfor megen Fordybelse i Tingbøgerne, der jo i overvejende Grad beskæftiger sig med Forbrydere, Skøger og Hekse, medens Godtfolk kun i ringere Grad optræder i dem. Følgen er, hvis Forf. ikke sigter sit Stof stærkt, at Skildringen let faar det dystre Præg over sig, som altid følger Beretningen om Mord og Brand, Tyveri og Skørlevned, Hekseprocesser o. m. a., og som giver den mere ukyndige Læser det Indtryk, at Fortiden har været saa meget slettere end vor Tid. Har vi end ikke Hekseprocesser nu om Dage, saa skulde man sikkert ved en Sammenligning mellem vor Tids Retsprotokoller og det 17. Aarhundredes Tingbøger snart erfare, at vor Tid, den store Fremgang paa saa at sige alle andre Omraader ganske ufortalt, saamænd ikke er ret meget bedre end hin. Det er egentlig kun selve Retsplejen, der har forandret sig, idet man nu ikke vilde bære sig ad som i 1651 i Skagen, hvor en Barnemorderske maatte staa for Retten med det opgravede Barnelig i sine Arme og blev »decolletteret« allerede ti Dage efter at have født Barnet. Nu om Dage vilde hun være blevet pænt behandlet, stillet for et Nævningeting, muligvis blive frikendt eller i alt Fald kun faa et Par Aars Ophold under lyse og ret komfortable Forhold, med Centralvarme, elektrisk Lys og W. C. Det var noget andet at komme i »Hullet« den Gang. Naa, dette var et Sidespring. Forf. har i det foreliggende Arbejde i højere Grad end tidligere forstaaet at undgaa den Fare, der ligger i Fordyben sig i Tingbøgerne, og helt undgaa at komme ind paa alle disse Forhold skal man jo da heller ikke; der skal blot, naar det da kan ske uden Fravigelse af Sandheden, sørges for passende Fordeling af Lys og Skygge i Billedet.

Den lille, uanselige Fiskerby, der for halvhundrede Aar siden blev fremdraget af sin, af den store Almenhed saa ret upaaagtede Tilværelse for i Aarene derefter at blomstre frem til ikke blot at være et af vore mondæneste Badesteder, men ogsaa Kunstnerkoloni og Kongeresidens, gjorde ikke ved sin Opdagelse noget netop imponerende Indtryk. — Byen havde vel den Gang ca. 1600 Indbyggere mod ca. 4000 nu. — og dog har den haft ikke blot en lang Levetid, har saaledes haft sine kongelige Privilegier siden 1443, men har ogsaa en ret indholdsrig Historie, der nu altsaa har fundet sin moderne Skildrer, — den er jo allerede skildret 1787 af Tolderen i Skagen Olafur Olavius, — der dog har været saa fornuftig at standse sin Skildring af Byen ved Tiden o. 1870.

Ser man paa Resens Atlas, der er gengivet i Bogen, faar man

ikke Indtrykket af nogen egentlig By. Spredt over hele Strækningen fra Kirken og ud til Fyret laa Byens Huse, som det bedst kunde falde, — som Fluor paa en Tallerken, siger Forf., — og først helt op mod Nutiden kom der mere Præg af By over Billedet, idet Bebyggelsen samlede sig mere om Landevejen. Det var Fiskeriet, der fik Folk til at søge til den ugæstmilde Egn, og Forf. mener, at udenfor Fisketiden stod de fleste af Husene tomme og forladte, ligesom Forholdet var ved de øvrige store Fiskesteder, Skanør, Nibe, Dragør o. fl., men medens det ved disse Lejer kun var Sild, der fiskedes, frembød Skagen Muligheder for forskelligartet Fiskeri, og der levede derfor til Stadighed i Byen Folk, der Aaret rundt ernærede sig af, hvad Stranden iøvrigt gav, navnlig da af Vrag. Særlig det sidste var sikkert ingen ganske ringe Indtægtskilde, naar den blev drevet med Omsorg, og dette mener Forf., at Befolkningen har forstaaet at gøre. Under Omtalen af den gamle Kirkes Altertavle, Kristus mellem Røverne, siger han, at netop dette Motiv maa have tiltalt Menigheden i ganske særlig Grad, thi Skagboerne var Syndere som alle andre Mennesker, men de var i udpræget Grad Røvere, og Holbergs Ord om Anholtboerne »Hver lever kristeligt og nærer sig af Vrag« passer ogsaa for Skagboerne, thi faa Steder i Landet har Strandinger og ilanddrevet Vraggoods spillet saa stor en Rolle for Erhvervsforholdene som i Skagen, og faa Steder har Strandinger og Søskade givet Anledning til saa mange Misligheder som her. Det var da ogsaa disse Forhold, Fiskeriet og Strandingerne, der fik Folk til at sætte Bo paa den øde Egn. Byen var i det 16. Aarh. ikke saa helt lille. Tolderembedet var saaledes et af Landets bedste, og ser man paa Udskrivningerne, viser det sig, at den maatte stille ikke saa faa Folk, i alt Fald flere end Naboerne Hjørring og Sæby. 1542 stillede Byen saaledes 20 Ryttere, medens de to andre Byer stillede hhv. 5 og 6. Samme Aar maatte Byen modtage 40 Landsknægte i Indkvartering, medens Hjørring og Sæby fik 15 og 10. 1596 udskreyes der i Penge af de tre Byer hhv. 150, 50 og 125 Rd., men derimod laa Skagen 25 pCt. lavere end de to andre Byer ved Madskatudskrivningerne, idet Byen kun producerede lidt Kød, Flæsk, Korn etc. De magre Jorder henviste Befolkningen til at søge sin Næring ved, hvad Havet gav, og Fiskeriet maatte naturnødvendigt blive den betydeligste Næringsvej. At dette var Tilfældet, ses da ogsaa af, at da der i Eftersommeren 1568 gik en svær Storm henover Skagen, forliste der ikke mindre end 350 Fiskerbaade og Handelsfartøjer. Selvom en Del af Fiskerbaadene ikke har været hjemmehørende i Skagen, men været andet Steds fra, — det var jo

lige i Høstfiskeriets Tid, — saa har Byen dog ganske sikkert lidt et meget føleligt Tab. Dette skulde efterfølges af flere andre. I 1591 druknede 22 af Byens fornemste Borgere i en Storm, og samme Aar ødelagde Sandflugten 25 Mænds Gaarde og Fædrift. I de følgende Aar led Byen meget af »Vandløb« eller Vandflod, og Byen kunde ikke længere svare sine offentlige Byrder, hvorfor den 1593 fik tre Aars Skattefrihed. Disse Ulykker fortsattes langt ind i det 17. Aarh., og samtidig gik Fiskeriet stærkt tilbage.

Vi skal ikke her komme videre ind paa Byens Historie, — en Anmeldelse tilsigter jo iøvrigt ikke et Referat af den paagældende Bog, — men blot nævne, at Forf., efter at have skildret Byens Historie, gaar over til i særlige Afsnit at behandle Byens Kirker, — dette Afsnit er maaske Bogens allerbedste, — Fyret, Raadhuset, Latinskolen og de danske Skoler, ligesom han bringer udførlige Embedsetater ligefra Toldere, Borgmestre og Raadmænd til Skoleholdere og Kirkepriorer. Denne Del, der omfatter henimod Halvdelen af Bogens omtr. 600 Sider, gør Bogen til et meget værdifuldt personalhistorisk Arbejde, idet Forf.s store og solide Viden paa dette Felt her kommer rigtig til sin Ret.

Alt i alt er »Skagen Bys Historie« et Arbejde, der er Klitgaard fuldt ud værdigt, og dette siger ikke saa lidt.

H. Hjorth-Nielsen.

Chr. Munck Rømer: Sindal Sogns Historie. Hjørring. 1926. 422 S.

Lærer i Hjørring, *Chr. Munck Rømer*, døde i 1925, kun 44 Aar gammel. Gennem mange Aar havde han arbejdet med sin Hjemegns Historie. Han skulde dog ikke opnaa at se Frugten af sine Studier i den Bog, han arbejdede paa, denne er udgivet efter hans Død paa Grundlag af det efterladte Manuskript med Bistand af Folketingsmand *J. S. Vanggaard*, der har skrevet et Forord. *Rømer* var nøje kendt med sit Emne; ikke blot var han selv opvokset i Sognet, men Slægten har gennem flere Generationer virket som Lærere i Sindal Sogn. Ved Læsning af Bogen forbavses man snarere over, at denne Omstændighed ikke i højere Grad har præget den. Stærkere er den præget af en anden Forudsætning, Forfatteren er gaaet til sit Arbejde med, hans store Flid og Grundighed ved Gennemgangen af det store Arkivmateriale, han har benyttet. At en saadan Bog har den største Interesse for Egnens og især Sognets Beboere er selvsagt. For-

fatteren gennemgaar hver Gaards Historie og nævner dens Brugere, Fæstere eller Selvejere, fra Middelalderens Slutning til Nutiden. Et andet Spørgsmaal, som man maa stille over for saadanne Sognehistorier, er, hvorvidt de har nogen Interesse for Folk uden for Sogneskillet. Forfatteren har givet Bogen Undertitlen: Et Udsnit af Danmarks Historie. Dette maa naturligvis tages med et vist Forbehold, saa sandt som Danmark er andet og mere end Summen af Landets Sogne. Men tilbage bliver der alligevel den Sandhed, at det er lykkedes Forfatteren at fremdrage og grundigt behandle Ting, som er typiske for alle Landets Sogne.

Dette gælder først og fremmest det Afsnit, som hedder Jorden, Bønderne og Herremændene. Det synes, som om det er den økonomiske Historie og Landbrugshistorien, der har interesseret Forfatteren mest; eller han har her haft det bedste Materiale. Baggsvogns Arkiv, som nu opbevares paa Landsarkivet i Viborg, har leveret Hovedstoffet — og det er værdt at lægge Mærke til, hvor store Bidrag til Landbrugshistorien, de mange Herregaardsarkiver kan yde, som nu, under de usikre Ejendomsforhold, gaar en saare uvis Skæbne imøde, hvis man ikke, inden det er for sent, sørger for en forsvarlig Opbevaring. Forfatteren har i sin Bog samlet værdifulde Oplysninger til Landbrugshistorien i 17., 18. og 19. Aarhundrede, baade Bondesamfund og Herregaard. Vi hører om Mageskifterne i 17. Aarh., hvad der giver Herremanden Mulighed for Hovedgaardsdrift og Hoveriydelser fra Bønderne — Bønderne synes dog at have været betydelig bedre stillet i denne Egn i det 18. Aarh. end paa Sjælland. Derefter behandles Jordens Fordeling før og efter Udskiftningen med Kort, som gengives i Bogen, Hoveriets Fastsættelse ved Hoveriforening, Godsets Overtagelse af Staten i den fattige Tid og Fæstegodsets Salg i 1840erne, alt paa Grundlag af Dokumenterne i Herregaardens Arkiv.

I Modsætning hertil, er Behandlingen af det aandelige Liv i Kirken ret magert. Det er egentlig blot en Præste- og Degnehistorie samt Oplysninger om Embedernes økonomiske Forhold. Det er paa Landbrugshistoriens Omraade, at Bogen har sin Værdi. — En Del Fotografier og Kort er gengivet i Bogen, hvorimod Register savnes. — Bogen, som koster 9 Kr., kan faas ved Henvendelse til Fru *Munch Rømer*, Lindevej 7, Silkeborg.

R. L. B.

August F. Schmidt: Byhyrder. 160 S. Kbhvn. 1928. Schultz' Forlag.

Forfatteren af denne Bog er efterhaanden en kendt Skikkelse inden for den lokalhistoriske Forskning. Dette Tidsskrifts Læsere vil kende ham som en grundig Anmelder af Literatur om Almueliv og Folkeminder; næppe noget indenfor Emnet undgaar hans Opmærksomhed. De Emner, han har taget op til selvstændig Behandling, især Studiet af Danmarks Helligkilder, har paa en Gang lokal og fællesdansk Interesse og ligger saaledes i samme Plan som dette Tidsskrifts Arbejdsomraade. Dette gælder ogsaa denne Bog ligesom dens Forgænger, »Hyrdedrenge og Hyrdedrengeliv«, som udkom i 1926, begge Bøger med Undertitlen: Et Stykke Bondehistorie. Medens »Hyrdedrenge« behandler Tiden efter Landboreformerne, gaar »Byhyrder« tilbage til Landsbyfællesskabets Tid, især til 17. og 18. Aarh.

Byhyrden var en Slags kommunal Embedsmand, ansat af og underordnet Grandestævnet.

I et Forord gør Forfatteren Rede for sine Kilder. Det største Bidrag stammer, som man maatte vente, fra »Danske Vider og Vedtægter«, hvorfor det falder naturligt, at Bogen er tilegnet Poul Bjerge; men desuden har Forfatteren haft en udmærket Kilde i Evald Tang Kristensens mægtige Stof af Folkeminder.

Under Afsnittene: Byhyrdens Arbejde og Løn skildres Hyrdinstitutionen og dermed en væsentlig Side af Landsbyfællesskabet. Som det var at vente, er der ret stor Ensartethed i Opgivelserne Landet over, ligesom der ikke spores nogen videre Udvikling inden for det behandlede Tidsrum.

Endelig bliver Hyrdens Plads i Folkedigtningen belyst.

Som alle *August F. Schmidt's* Arbejder bærer ogsaa dette Præg af hans store Grundighed og Belæsthed inden for det givne Omraade, saa Læseren føler sig paa god og sikker Grund. At denne Grundighed kan gaa lidt over Gevind, viser det lille Kapitel om Hyrdepoesien, som vist godt kunde være udeladt, da det intet har med Byhyrden at gøre, hvad Forfatteren ogsaa er ganske paa det rene med.

Bogen er maaske, paa Grund af sin Detailrigdom og Ensartethed i Opgivelserne, ikke egentlig morsom, men det ligger jo i Sagens Natur, og der er god Grund til at glæde sig over dette Bidrag til dansk Bondeliv i Tiden før Bondereformerne.

Bogen er forsynet med Navne- og Stedregister.

R. L. B.